

God en de kunst

v

a

n

h

e

t

vissen

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Cover en lay-out Studio Lannoo

© Oorspronkelijke uitgave, *Dieu et l'art de la pêche à la ligne*

© Éditions Bayard, 2001, France

© Nederlandse uitgave, Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2016
en Marc-Alain Ouaknin

© Vertaling Sofie Verscheure, Kevin Mouton en iedereen die hielp om de juiste woorden te vinden.

D/2016/45/541 – ISBN 978 94 014 3853 7 – NUR 700

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

**Marc-Alain
Ouaknin**

God
en de
kunst
van
het
vissen

LANNOO

**'O GOD,
DAT IK MAG
LEVEN ALS
IK STERF ...'**

— Donald Woods Winnicott

'Ik wil dat dit werk geschreven wordt
in een door mij bedachte stijl,
die op een wonderlijke manier toelaat
heen en weer te gaan
tussen het vreemde en het vanzelfsprekende,
tussen de fantasie en het extreem strenge,
tussen proza en verzen,
tussen de meest vlakke waarheid
en de meest ... de meest broze idealen ...'

Paul Valéry¹

Een potlood in de hand

*'Je kunt niet alles zeggen.
Leven kan enkel
onder dit voorbehoud:
je kunt niet alles zeggen.'*

— Christian Bobin

Ik denk terug aan het voorstel van de uitgever: een honderdtal pagina's schrijven als antwoord op de vraag: 'En dus, wie is God?' Dit soort vraag maakt me blij want, zoals Bobin zegt, ze ruikt naar inkt en examenpapier, een geur uit je kinder- en pubertijd: 'Zet je naam linksboven. Herlees goed het onderwerp. Je mag het woordenboek gebruiken. Je hebt vier uur om je werk in te leveren.'

Laten we het onderwerp herlezen: 'En dus, wie is God?' Ik zou vermoedelijk geweigerd hebben om de vraag te beantwoorden of er zelfs maar over na te denken, als ze wat korter en droger geformuleerd was geweest:

‘Wie is God?’ Het ‘en dus’ heeft me verleid, een vleugje humor dat ik niet kan weerstaan.

‘Wie is God?’ is een ernstige vraag.

‘En dus, wie is God?’ wordt een leuke vraag, bijkomstig, licht, lachwekkend. ‘Kom! Nee, voel je niet verplicht! Trouwens, en dan, even tussendoor, ja! Nu ik eraan denk, na de koffie, vanavond, nog even een laatste vraag, nee, je zult je bus niet missen, maar *dus*, wie is God?’

Dus: een woord dat klinkt, dat klakt. Het woordenboek leert me dat het Franse woord voor *dus* – *donc* – van het Latijnse woord *dunc* is afgeleid. Een combinatie van *dum* (‘komaan’) en *tunc* (‘dan’). Het helpt me niet echt vooruit, maar mijn geest krijgt alvast vleugels.

Twee woorden die letters gemeenschappelijk hebben, zijn daardoor al verwant. Ik verwelkom daarom ook Duns Scotus, misschien niet zonder reden, en *dunkel*. Glimlachend vraag ik me af hoe dit Duitse woord, dat ‘donker’ betekent, me enige verheldering kan geven over de Godsvraag.

Ik denk aan Paul Celan, wiens naam in het Hebreeuws verband houdt met schaduw. Ik denk aan zijn gedicht dat ons uitnodigt *de taal van de schaduw* te spreken en ons herinnert aan het feit dat het ware en het levende pas zichtbaar worden in een licht omrand door de diepe schaduw van de dingen en alles wat bestaat.

'Spreek, ook jij,
spreek als laatste,
spreek je uit.

Spreek –
Maar scheid van het ja niet het nee.
Geef zin aan wat je zegt:
geef het schaduw.'

— Paul Celan²

*

'Ik denk', schrijft Tanizaki, 'dat schoonheid niet een substantie op zich is, maar slechts een schaduwtekening, een spel van clair-obscur dat ontstaat door verschillende substanties naast elkaar te schikken. Zoals een fosforescerende steen, die in het duister geplaatst gaat stralen, op klaarlichte dag elke betovering van kostbaar juweel verliest. Zo verliest ook schoonheid haar existentie als je de effecten van de schaduw wegneemt.' (Jun'ichiro Tanizaki, *Eloge de l'ombre*, 1933, éd. POE, 1993, p. 76-77.)

'Heer, verleen mij de genade
altijd meer te verlangen
dan ik kan voltooien.'

— Michelangelo³

*

God in honderdvijftig pagina's. Ziezo, ik heb de uitdaging aanvaard. In een eerste impuls wil ik de uitgever honderd lege pagina's geven. Niet als een spelletje, maar uit respect. Het enige wat we echt over God kunnen zeggen, is niets. Niets zeggen! Radicale negatieve theologie.

Niets zeggen, maar dat goed zeggen!

Ik zie af van die mogelijkheid. Niet omdat het als een gemakkelijksoplossing zou kunnen worden geïnterpreteerd, maar omdat het idee zelf niet origineel is. Ik vind op een van de planken van mijn bibliotheek een boek terug: *Alles wat mannen weten van vrouwen*. Tweehonderd blanco pagina's.

Schitterend!

Dit boek is opgebouwd als een dagboek, dag na dag geschreven en vaker nog nacht na nacht cirkelend

rond de Godsvraag. Een dagboek-verhaal waarin volgens een heel nauwkeurige logica, eerder associatief dan oorzakelijk, teksten elkaar opvolgen: overwegingen, dromen, muziekfragmenten, persoonlijke anekdotes, chassidische en Talmoedische verhalen, al dan niet bekend, gedichten, bibliografische verwijzingen en citaten van hedendaagse of klassieke auteurs...

We krijgen gezelschap van een jonge vrouw die door de lucht kan vliegen, een Meester en zijn leerling, een andere jonge vrouw die verschijnt en verdwijnt zonder naam of adres achter te laten, een zalm die tegen de stroom in reist, Jezus verdwaald in een Pools dorpje in 1943, onverwachte objecten: een publieke zitbank, een horloge met Romeinse cijfers, een paraplu, een groene fles gevuld met rode wijn en een verliefd iemand die gedichten schrijft.

Wees als lezer niet verwonderd wanneer je een overweging leest over de kunst van het vissen en het leven van zalmen en misschien, als er tijd en inkt overblijft, ook een overweging over de Messias.

Net zoals in de Talmoed, waar de exegeses van Bijbelteksten een vlechtwerk vormen van vertellingen en filosofische en theologische analyses, vind je ook hier als lezer stukjes Bijbelexegese afgewisseld met wáre verhalen en ware verhálen.

Een dagboek-verhaal waarin ik het ook nog heb over de Wijsheid, over het Boek en de Schrift, over het Joodse vraagstuk en over de jood als vraagstuk, over de wereld en over God, over de wereld zonder God, over de dood en over de liefde...

Zo nu en dan met humor! Want het ernstige hoeft niet noodzakelijk gewichtig te zijn.

De echte structuur van dit werkje is zijn wanorde en het spijt me alvast op voorhand dat ik daar misschien niet voldoende toe in staat zal zijn.

Het is een opeenvolging van tekstfragmenten die ik als een soort spel aan de lezer aanreik. Aan hem om, voorbij de teksten, de zin van hun onderlinge verwantschap, hun samenhang en vaker nog hun gebrek aan samenhang te ontdekken.

Een grote puzzel, waarin niet alle stukjes zich op de juiste plaats bevinden. Verschillende verhalen kruisen elkaar en de teksten hebben niet allemaal hetzelfde ritme of dezelfde leesrichting. En nu en dan als inktdruppels verspreid, een titel van een boek, een verwijzing naar een cd of een adres in Parijs, of elders...

God is een 'kan-zijn'

*'De toekomst is niet wat op ons
af komt, maar datgene
waar wij naar op weg gaan'*

— Madame Guyon⁴

Ik geloof dat je een boek dat in kleine stukjes werd geschreven, ook het best in kleine stukjes leest. Een langzaam geschreven boek lees je in een ritme dat toelaat na te denken tussen elke paragraaf.

Ik denk hierbij aan die brief die Kafka naar zijn uitgever stuurde, waarin hij hem vraagt een grote marge en veel wit rondom de tekst te laten, 'want anders', schrijft hij, 'kan ik niet genoeg ademen'.

I In de Franse versie staat: *'Dieu est un peut-être'*. We kozen voor de vertaling 'kan-zijn' die voor ons gevoel het best de bedoeling van de auteur en de essentie van het begrip omschrijft. (noot van de vertaler)

De aforistische vorm is de diepste expressie van het boek, ze reikt kantlijnen aan die de ademhaling van het boek herbergen.

— Mallarmé, Du Bouchet en Reverdy.^{II}

Witruimtes in de tekst zijn als de stilte: erg sprekend.

‘Ik herinner me een patiënt, aan het begin van mijn praktijk, die begonnen was met spreken en die, op het einde, geen woord meer zei, niets meer. In die tijd duurden mijn sessies drie kwartier. Die drie kwartier volledige stilte waren verschrikkelijk voor mij. Onmogelijk om er een woord uit te krijgen. Ik wachtte, ik wachtte drie jaar, drie jaar stilte. (...) Hij zweeg tot de dag waarop hij op het einde van een sessie zei: “Dit was de laatste.” Hij nam afscheid. Jaren later zocht hij me weer op, gewoon om me te laten weten hoe zijn le-

II Drie dichters van het wit en van de stilte. (noot van de vertaler)

ven veranderd en interessant geworden was door zijn analyse.⁵

Mijn Meester zei me vaak:
'Vergeet het wit niet.
De kantlijn is een toekomstig boek,
ze laat de lezer toe te lezen
met de pen in de hand ...'

Ik vond hetzelfde idee veel later bij Georges Steiner in het prachtige boek *Un long samedi*, dialogen met Laure Adler.⁶

- Georges Steiner: 'Je moet een verzameling boeken hebben die van jou zijn, waar jij de bezitter van bent, het is belangrijk dat ze niet ontleend werden. Waarom? Omdat je absoluut een potlood in de hand moet hebben.'
- Laure Adler: 'Ik denk te weten dat u in de mensheid onderscheid maakt tussen twee types: zij die lezen met een potlood en zij die er geen hebben.'
- Georges Steiner: 'Ja. En ik herhaal het: je kunt een Jood bijna definiëren als diegene die altijd leest met een potlood in de hand, omdat hij ervan overtuigd is dat hij een beter boek zou kunnen schrijven dan het boek dat hij aan het lezen is. Het is een van de grote

culturele arroganties van mijn klein tragisch volk. Je moet notities maken, je moet onderstrepen, je moet vechten met de tekst terwijl je in de kantlijn schrijft: Wat een stomiteiten! Wat een ideeën! Er is niets boeienders dan de kanttekeningen van grote schrijvers. Het is een levende dialoog. Erasmus zei: “Wie geen gescheurde boeken heeft, heeft ze niet gelezen.” Het klinkt extreem maar er zit een grond van waarheid in.’

Ja, ik denk dat Steiner gelijk heeft: ‘Je kunt een Jood bijna definiëren als diegene die altijd leest met een potlood in de hand.’

*

Het wit is een van de meest essentiële aspecten van de literatuur. Het is misschien zelfs haar fundament. Een tekst is literair door zijn witruimtes, zijn stiltes, zijn weglatingen en onderbrekingen, die de lezer uitnodigen om naar binnen te gaan, om er zijn verbeelding, zijn interpreterend vermogen, zijn vragen, zijn verwachtingen en soms zijn teleurstellingen te ontwikkelen.

Als Cervantes de eerste zin van Don Quichot begint met het sublieme: *En un lugar de la Mancha de cuyo nombre no quiero acordarme* (In een dorpje van de